

Az innovációtól a helyi tanterv készítéséig

Esettanulmány, szakértői reflexiókkal

Az 1985-ös év fordulópontot jelentett a legtöbb közoktatási intézményben. Azok az iskolák, amelyek szűknek érezték az addig központilag szabályozott működési kereteket, igyekeztek bekapcsolódni a változtatási folyamatokba. Egy ilyen törekvés bemutatásával próbálkozom, s szeretném a történéseket szakmai szempontból megítélni, esetenként szakértőként minősíteni.

Előzmények

A pécsi Jókai Utcai Általános Iskola frekventált helyen épült 1964-ben; közel van a vasút, a buszpályaudvar, a város szinte minden részéből jól megközelíthető.

1965-ben megkezdődik az angol nyelv oktatása, majd 1966-tól angol tagozatos oktatás indul az évfolyamonként három osztállyal működő iskolában úgy, hogy harmadik osztálytól az egyik osztály angol, a másik testnevelés tagozatos, a harmadik pedig „si-ma”. Az angol nyelv tanulásának lehetősége miatt igen sok szülő szeretné a gyermekét az iskolába iratni. A tagozatos osztályok nagy létszámúak, nem ritka a 35–40 fős osztály, s még így is szinte megoldhatatlan az igazságos beiskolázás.

Az iskola szomszédságában hasonló méretű, hasonló problémákkal küszködő iskola működik francia tagozatos osztályokkal. Mivel a két iskola igazgatója jó munkakapcsolatban van egymással, a helyi igényeket figyelembe vevő együttműködési szerződést kötnek 1985. június 5-én, majd október 30-án közös programtervet állítanak össze a kommunikációs nevelésről. Ekkor a két iskola tantestülete még nincs tisztában az igazgatók szándékával. Az igazi fordulat az 1986–1987-es tanévben következik be, amikor az OPI szerzői megbízást ad a két iskolában 1. osztálytól beinduló idegen nyelvi oktatás hatásának mérésére, s egyben szakmai felügyeletet is vállal. Ebben a szakaszban már bekapcsolódik a munkába mindkét iskolából egy-egy munkacsoport, bár az irányító inkább a Jókai utcai iskola. A mérési módszerek kidolgozása tudományos támogatást igényel, ezért 1987. szeptember 4-én szerződést köt a JPTE Nyelvi és Kommunikációs Intézet vezetője, valamint a két iskola igazgatója. A mérés célja a kisiskoláskori idegennyelv-tanulás hasznosságának bizonyítása.

A kutatók az anyanyelvi kompetenciák mérésével akarják igazolni a korai idegen nyelv-tanulás helyességét. Az első osztályba lépő összes tanuló szociokulturális háttérét feltérképező adatgyűjtést végeznek az osztálytanítók segítségével. A mérésekből kiderül, hogy a szülők többsége diplomás, illetve középiskolai végzettségű, s azért iratja ilyen iskolába a gyermekét, mert itt az orosz mellett remény van egy másik idegen nyelv tanulására. A próbaméréseket 10–10 fős mintán végzik a két iskola tanárai; tanulva a mérési és az értékelési technikákat. Ezt a munkát mindkét iskolában témafelelős irányítja.

Szakértői vélemény:

A két iskola igazgatója jó érzékkel választja ki a megrendelőket, azaz a szülők igényeinek megfelelő fejlesztési területeket. Mivel a protekciózás – kinek a gyereke kerüljön a tago-

zatos osztályokba? – egyre kényelmetlenebbé válik, szeretnék elérni, hogy minden tanuló egyenlő esélyekkel induljon, s képességétől függően tanulhasson idegen nyelvet. Ötletük támogatásához külső erőket keresnek – OPI, JPTE –, s bizonyos mértékig beavatják a tantestületek érintett tagjait is. A külső erők hatására mérésekkel próbálják igazolni ötletük helyességét. A mérések másik hozadéka: a gyakorló tanítók tanulni kezdenek. A törvényességet engedélyek, szerződések biztosítják. A munkát az OPI és az egyetem finanszírozza, a megbízási díjak összege azonban jelképes, nincs arányban a befektetett munkával.

Fejlesztési elképzelést dolgoznak ki a két iskola tanórán kívüli nevelési rendszerének összehangolására, s ebben a két iskola társulásának gondolatára építenek. A vezetők abból az előfeltevésekből indulnak ki, hogy a két iskola által nyújtott kínálat megnövekszik azáltal, ha a lehetőségeiket kölcsönösen felkínálják egymásnak a szakkeri munkában, az úttörőmozgásban, a diákportkörben és más iskolai rendezvényeken. A munka megszervezésére, közös igazgatóhelyettest, későbbi elnevezéssel: témafelelőst jelölnek ki a Jókai utcai tantestületből.

Pedagógiai program az 1986-tól 1994-ig terjedő időszakra

Az Oktatási Törvény (1985) a helyi nevelési rendszerek kidolgozását szorgalmazta. Elkészült a Pedagógiai Program, mely az alábbi fejezeteket tartalmazta:

1. A két iskola társulására épített Fejlesztési program 8 évre szóló cél- és feladatrendszere;
2. Az iskola belső ellenőrzésének rendje;
3. Az iskola vezetésének struktúrája;
4. Az iskolai munkát átfogó helyi sajátosságok rendszere;
5. Az iskola Működési Szabályzata;
6. Az iskola Házi rendje;
7. A Diákönkormányzat szervezeti felépítése és működési rendje;
8. A tanulók jutalmazási, büntetési és értékelési rendszere;
9. Az iskola és az úttörőcsapat együttműködési megállapodása.

Az 1–4. terület kidolgozása a Pedagógiai Program egy-egy fejezetét jelenti. Az 5–9. pontokban felsorolt területek egy-egy önálló dokumentumot képeznek, melyek a helyi nevelési rendszer részei.

A fejlesztés két fő területe az előzményekben bemutatott két kezdeményezésen alapul: – a mindenféle tanulás alapját képező nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés programja, két idegen nyelv (angol–oros) oktatásának kiszélesítése, hatékonyabbá tétele, illetve

– a tanórán kívüli nevelés rendszere a két iskola társulására építve.

Új elemként jelenik meg a NYIK. A Jókai utcai iskola Pécssett elsőként vállalja a Zsolnai-program szerinti tanítást. Az osztálytanító országos felkészítőn vesz részt, a felkészítést *Zsolnai József* és közvetlen munkatársai végzik. A program közvetett hatásaként átalakul az iskola struktúrája (1–3., 4–5., 6–8. osztályok) és a belső ellenőrzés rendje.

A Nyelvi-irodalmi kommunikációs alternatív tanterv bevezetése fokozatos (egy osztály NYIK, egy osztály testnevelés tagozatos, egy hagyományos), angolt viszont minisztériumi engedéllyel – ekkor már minden gyerek tanul első osztálytól. A mérések ebben a szakaszban a szelekciós módszerek kidolgozására irányulnak (melyik gyerek hány órában tanulja tovább az angolt negyedik osztálytól kezdve).

Az iskolatársulás azon az előfeltevéseken alapul, hogy az erőket összeadva a szabadidő sáv kínálata megnövekszik. Erőteljesen megindul(na) a körök, klubok, önképzőkörök, szakfoglalkozások tanfolyamok szervezése, működési feltételük, anyagi és humán feltételük biztosítása. Az ekkor még élő úttörő-mozgalmi munkában az egyéni arculat, a kialakult hagyományok megőrzése és a „közös” területek felerősítése a cél.

A fenti törekvések a tantestületet három jól elkülöníthető részére tagolják: támogatók, közbülsők (akarják is meg nem is a változtatást), ellenzők.

A gyerekek (róluk eddig még nemigen esett szó) nem igazán érzik, miért kell a másik iskolába menni szakkörre, miért akarnak a tanárok közös úttörős rendezvényeket. Egyéni indítatásból nem keresik a másik iskolát. Egyetlen terület, ahol jól érzik magukat: a versenyhelyzet.

A társulási folyamatban tehát két „élő”, működő kapcsolódási terület van: a mérésekkel foglalkozó munkacsoportok és a versenyek.

A *vezetési struktúra* is megváltozik. Az *1. ábrából* kiolvasható, hogy a funkciók párhuzamosan alakulnak a két intézményben, a találkozási pont a tanórán kívüli témafelelős és a két munkaközösség (technika, testnevelés). A társadalmi szervezetek természetesen mindkét iskolában önállóan működnek. A Pedagógiai Programban megfogalmazódik a vezetési struktúra minden szereplőjének konkrét személyre szóló feladata és jogköre. Az eddigi háromtagú iskolavezetést felváltja a kibővített, több szintű vezetési modell. A két társult iskola évi három alkalommal is közös iskolavezetőségi ülésen egyeztetni elképzeléseit, terveit, értékeli a végzett munkát, és évenként egy-egy nevelési területet közösen elemeznek.

iskolatanács

iskolavezetés

csapatvezető

párttitkár

KISZ-titkár

szakszervezeti f. b.

igazgató

igazgató

ig. h.

ig. h.

tanórán kívüli témafelelős

ig. h.

ig. h.

NYIK témafelelős

NYIK témafelelős

szakmai tanácsadó testület

kezdő szakasz mk. (1–3. o.)

napközis mk.

osztályfőnöki mk. (4–5. o.)

osztályfőnöki mk. (6–8. o.)

társadalomtudományi mk. (4–8. o.)

természettudományi mk. (4–8. o.)

idegennyelvi mk.

kezdő szakasz mk. (1–3. o.)

napközis mk.

osztályfőnöki mk. (4–5. o.)

osztályfőnöki mk. (6–8. o.)

társadalomtudományi mk. (4–8. o.)

természettudományi mk. (4–8. o.)

idegennyelvi mk.

technikatanárok mk.

testnevelők mk.

1. ábra

Az iskola vezetősége

A kibővített iskolavezetés magában foglalja a társadalmi szervezetek képviselőit is. A szűken vett iskolavezetéshez az igazgató, az igazgatóhelyettesek és az egyik témafelelős tartozik. Ez a testület napi munkakapcsolatban látja el irányító, szervező és értékelő munkáját. Az érdemi pedagógiai munka irányításában a szakmai tanácsadó testület szerepe erősödik fel. Ez a testület az alábbi feladatokat látja el:

- rendszeresen tájékoztatja az iskolavezetést a szakmai munkaközösségek tevékenységéről, gondjairól, eredményeiről;
- részt vesz a nevelő-oktató munkát érintő döntések előkészítésében, a lehetséges alternatívák felállításában;
- biztosítja, hogy az információ gyorsan és torzításmentesen jusson el minden nevelőhöz;
- az alulról jövő kezdeményezéseket, kritikai észrevételeket feltárja, véleményezi;
- részt vesz az iskolai munka egészének értékelésében, elemzésében, az erre épülő tervező munkában;
- részt vesz az iskola belső továbbképzési rendszerének kidolgozásában;
- segíti a két iskola társulására épülő fejlesztési program megvalósulását;
- javaslatot tesz a nevelők jutalmazására, kitüntetésére.

A munkaközösségek a feladatokat különösen a kezdeti időkben, élve a szakmai szabadság lehetőségével, igen komolyan veszik. Megszületnek a belső továbbképzési tervek, kialakul – szakfelügyelet híján – a belső ellenőrzési rendszer. Szinte az egész iskola „helyzetben” van. A kipróbálás stádiumát a két iskola között a függetlenség megőrzése, ugyanakkor a kapcsolódási pontok keresése jellemzi. Az összekötő a tanórán kívüli nevelés igazgatóhelyettesi jogosítványokkal rendelkező témafelelőse, aki a Jókaiából kerül ki. Igazi szerepét nem tudja betölteni, mert nem találja a helyét a másik iskolában. A NYIK-témafelelősök, a mérésekkel foglalkozó pedagógusok intenzív kapcsolatban vannak; nekik könnyebb: nincsenek „megcsontosodott” szokásaik.

Az első törés: kiszáll az egyik ötletgazda. (Igazgató lesz az akkor induló nyolcosztályos gimnáziumban.) Az új igazgató próbálja átvenni a szerepét, a vezetés szintjén még úgy-ahogy működik a társulás, de sokasodnak a problémák.

A második törés: elkészülnek a szintezéshez szükséges mérőeszközök, megindul a képességek szerinti angol-, illetve franciaoktatás úgy, hogy első osztálytól egyenlő eséllyel induló gyerekek, negyedik osztálytól eredményeik függvényében 5, 3, 2 órában tanulják a nyelvet. A méréssel foglalkozók elemző, összegző munkát végeznek. Publikációk születnek megyei, országos, sőt – kutatói közreműködéssel – nemzetközi szinten. (Itt a két iskola nevelői már csak „kiszolgálók”. Olyan méréseket is el kell végezniük, ami nem kapcsolódik az iskolai munkához, csak a kutatóknak szolgál adalékkul. A munka sok, a díjazás kevés, a kezdeti lelkesedés lanyhul.)

A harmadik törés: az úttörőmozgalom „haldoklik”. A két iskola között alig van kapcsolódási terület. Az egyik innovációs törekvés (a tanórán kívüli nevelés összehangolása) nem sikerül.

Felerősödik az angol- és az anyanyelvoktatás és a képességfejlesztő tanítás:

- egyetemi háttérrel kidolgozzák a kisiskoláskori angolnyelv-tanítás módszereit, tananyagát, értékelési rendszerét;
- a NYIK-programot párhuzamos osztályokban tanítják. A belépő tanítók felkészítő tanfolyamokra járnak, majd maguk válnak tanfolyamvezetőkké. Az iskola bázisiskola lesz. Mindennaposá válnak a bemutató órák. Az intézményről elmondható, hogy nyitott iskola az érdeklődő kollégák, szülők, egyetemi hallgatók előtt. (Háttér a JPTE, a Pedagógiai Intézet és a Törökbálinti Kísérleti Iskola!)

A Zsolnai-program kiteljesedése új feladatokat indukál:

- el kell fogadtatni pozitívumait a nem anyanyelv szakos kollégákkal is ⇒ a belső továbbképzés szerepe felerősödik;
- igazolásul a már működő képességfejlesztő iskolákkal (Törökbálint, Budapest, Győr, Várdomb, Kiskunhalas) is felveszik a kapcsolatot, de most már csak a Jókai.

Tulajdonképpen ezt az időszakot az egészséges pezség és a féltékenység egyaránt jellemzi. Nyolc év kell ahhoz, hogy a képességfejlesztő pedagógia cél- és feladatrendszerét a kollégák megismerjék, a NYIK-es osztályokban partnerként figyelembe vegyék, alkalmazzák.

Másik óriási hozadéka a méréseknek és a NYIK-programnak a nivócsoportos matematikaoktatás zökkenőmentes bevezetése. Tanár, szülő, gyermek számára egyaránt természetes lehetőség már 1991-ben, hogy 7-8. osztálytól a három évfolyam tanulói négy képességszintben tanulják a tantárgyat.

Amikor a vizsgarendszer bevezetése a közoktatás központi kérdésévé válik, szinte azonnal – a szegedi vizsgafeladatokat kipróbálva – vizsgáztatnak 6. osztályban magyar irodalomból és történelemből a Jókai utcai kollégák és vizsgáznak a tanulók. Finomítás, a helyi körülményekhez történő igazítás után megszületik az iskola azóta is élő, helyi vizsgarendje.

Szakértői vélemény:

– *Humán tényezők: az intézménybe kb. 700 gyerek jár, 24 osztályban. A tantestület létszáma 57 fő. Az iskola kihasználtsága maximális. A szülők nagy része diplomás, középfokú végzettségű jóval kevesebb, a csak nyolc általánost végzettek aránya 15–18% között mozog. A nevelőtestület összetétele: 11 tanító, 33 általános iskolai tanár (főiskolai végzettség), 7 tanító + tanár végzettségű, 7 tanár egyetemi végzettségű.*

Az életkor szerinti megoszlás jó, azonos arányban dolgoznak pályakezdők és nyugdíj előtt állók (10–10%), a többség a 30–40 éves korosztályhoz tartozik. A férfiak és nők aránya 49:8.

– *Infrastruktúra:*
– *az épület előregedett, felújításra szorul;*
– *a szaktantermek ellátottsága közepesnek mondható;*

– *a könyvtár jól felszerelt;*

– *számítógéppark van;*

– *közösségi alkalmak, rendezvények a könyvtárban, az udvaron, illetve a szomszédos Ifjúsági Házban szervezhetők.*

Tartalmi munka:

– *Az iskolai munkát a szakmai önállóság jellemzi.*

– *Az innovációs folyamatok első lépése a helyzetelemzés, valós problémák feltárása.*

– *Megtervezett, szakmailag igazolt folyamatok, pontos feladat-meghatározások vannak.*

– *Törekednek a folyamatos korrekcióra: ami bevált, azt meghagyják, illetve továbbfejlesztik. A téves, hibás célokhoz (társulás, vezetési struktúra) nem ragaszkodnak.*

– *Jól megfigyelhető az innovatív törekvések „öngerjesztő” jellege. Egyik munkafolyamat indukálja a másikat (angoloktatás ⇒ nivócsoportos matematika ⇒ a sávós órák*

A munkaközösségek a feladatokat különösen a kezdeti időkben, élve a szakmai szabadság lehetőségével, igen komolyan veszik. Megszületnek a belső továbbképzési tervek, kialakul – szakfelügyelet híján – a belső ellenőrzési rendszer.

Szinte az egész iskola „helyzetben” van. A kipróbálás stádiumát a két iskola között a függetlenség megőrzése, ugyanakkor a kapcsolódási pontok keresése jellemzi.

Az összekötő a tanórán kívüli nevelés igazgatóhelyettesi jogosítványokkal rendelkező témafelelőse, aki a Jókaiúti kerület nem tudja betölteni, mert nem találja a helyét a másik iskolában.

A NYIK-témafelelősök, a mérésekkel foglalkozó pedagógusok intenzív kapcsolatban vannak; nekik könnyebb: nincsenek „megcsontosodott” szokásaik.

---

rendszere; aki nem öt, hanem kevesebb órában tanul angolt, magyar vagy matematika képességfejlesztő programon vesz részt, NYIK ⇨ egyéni képességfejlesztés a többi tantárgy esetén is, belső továbbképzés ⇨ önképzés ⇨ a tanulási keretek kitágítása, NYIK ⇨ bázisiskola ⇨ továbbképző műhely stb.).

– A munkaközösségek szerepe jelentős: a szakmai döntés, tervezés, ellenőrzés, értékelés az iskolavezetés valamelyik tagjának közreműködésével főként ezen a szinten zajlik.

– Az iskolai élet szereplői pontosan tisztában vannak feladataikkal. A működési kereteket a megfelelő munkaköri leírások, a tanulók véleményének meghallgatásával készült Házirend biztosítják.

– Eredményesség:

a) a beiskolázási mutatókat elemezve kiderül, hogy a középiskolákba való bejutás, helytállás (a középiskolák visszajelzése, illetve a „visszajáró” tanulók elbeszélése alapján) nem jelent gondot a Jókai utcai iskolában végző tanulók számára (például az első 23 fős NYIK-es osztály tanulói közül 9 kitűnő tanuló középiskolában is tartotta eredményét, mindenki továbbtanult, 20-an érettségiztek, hárman szakmunkásvizgát tettek, a többség jelenleg valamely felsőoktatási intézmény hallgatója);

b) az angoloktatás eredményességét országos versenyeken elért helyezések és az állami nyelvvizsgák igazolják.

– A nyolcéves fejlesztő program befejezésekor a munkaközösségek és az iskolavezetés önértékelést végeztek: számba vették a nyolc év törekvéseit, megtartandó pozitívumait, elvetendő negatívumait és változtatásra szoruló mozzanatait. Ez az önértékelés a további pedagógiai tervezőmunka kiindulópontja lehet.

A jelenlegi állapot

A rendszerváltozás az iskola életében nem okozott „megrázkódtatást”. A tantestületen belül egyik politikai áramlat se kapott szerepet, a kollégák komolyan vették az iskolában a politikamentességet. A munka a fejlesztési program célmeghatározásai szerint folyt, a szakmaiság talán még erősebbé vált. Izgalmakat a NAT-variánsok megjelenése okozott. A kollégák eleinte kritikusan, de jó szándékkal ismerkedtek az alaptantervekkel, szorgalmasan és jobbitó szándékkal írták észrevételeiket, de az X. változat után már feltették a kérdést; mi értelme van ennek a sok véleményezésnek? Tulajdonképpen a sok változat negatív hatása még az elfogadott Nemzeti Alaptantervvel kapcsolatban is él, és a kollégák egy része a legutóbbi időig is úgy gondolta, hogy ez a NAT sem lép életbe. Igazán komolyra akkor fordult a dolog, amikor a Pedagógiai Program írása már határidőhöz kötődött. A programírás a tantestület számára nem volt új feladat, hiszen a közösen megélt fejlesztő tevékenység, a sikeres iskolai folyamatok élménye biztosíték volt arra, hogy jó irányítással, előkészítéssel, kellő mennyiségű idő biztosításával megszülethet a Jókai utcai iskola Pedagógiai Programja, amely hosszú távra meghatározza az intézmény profilját, világossá teszi a fenntartó, a szülők és a gyerekek számára, mit várhatnak ettől az intézménytől. Az 1996–1997-es tanév a rákészülés éve.

A szerepekkel a tanárok többsége tisztában van. A munkaközösségek feladatul kapják, hogy a szakterületüknek megfelelő műveltségi területeket, illetve a kapcsolódási pontokon a NAT egészét tanulmányozzák. A tanév feladata szó szerint „a NAT »Jókaira« váltása”. A belső továbbképzések is ezen tevékenységek köré szerveződnek. A nevelőtestületi értekezletek témája

– az iskola cél- és feladatrendszere, pedagógiája, értékrendje;

– a NAT, a tankönyvpiac, a programkészítés technikájának megismerése.

Megalakul egy munkacsoport, főként olyan kollégákból, akik nem munkaközösség-vezetők, nem osztályfőnökök, hanem egy-egy részterület jó ismerői, és az igazgató vezetésével hozzákezdnek a programkészítéshez. Egy-egy részterület elkészülte után a

munkaközösségekkel egyeztetnek, az ötleteket beépítik, hagyják, hogy érvényesüljön a többség akarata.

A munka nem zökkenőmentes, de nem is idegen az itt tanítóktól, hiszen ezeket a folyamatokat a tantestület aktív magja az előző években már végigcsinálta, a kevésbé aktívok a kidolgozott tervek alapján dolgoztak, az ellenzők pedig, mivel egyre fenyegetőbbé vált a pedagógus munkanélküliség, hallgattak. A műveltségi területek tantárgyakra, óraszámokra bontása komoly szakmai vitákon zajlott. A munkaközösségek kénytelenek voltak összedolgozni, mert a feladatok megosztása csak így valósulhatott meg.

Az 1996–1997-es tanév végére elkészült az iskola Pedagógiai Programja. A tantestület a tanévzáró értekezleten a Szülői Munkaközösség és az Iskolaszék támogatásával elfogadta a programot. Mire a program elkészült, az is kiderült, hogy miért kellett ilyen feszített tempóban dolgozni. Az igazgató más, magasabb munkakörbe került, és lelkiismereti kérdést csinált abból, hogy az iskolának jó programja szülessen. (Az iskolának jelenleg megbízott igazgatója van.) Ennek ellenére a helyi tanterv készítése zavartalanul folyik. A bizonyítási kényszer újra eluralka a tantestületen. Alig van olyan kolléga, aki nem veszi ki a részét a tantervkészítésből. Szakirodalmat olvasnak, kutató- és elemzőmunkát végeznek, adaptálnak, új „jókais” tanterveket írnak, vagyis visszaigazolják azt a korábban már említett „öngerjesztő” folyamatot, amely az indulástól, 1986-tól jellemezte ezt a közösséget. A vázolt pozitív helyzetkép nem jelenti azt, hogy nincsenek viták, súrlódások. Sőt! Néha igen kemény pillanatok, idegeket, türelmet próbára tevő helyzetek jellemzik a tanári szobát, de a „jókais érzület” segít a konfliktusok feloldásában.